

by se však jednat o vnější zapojení do společnosti způsobem obsazování žen do vrcholových pozic, ale o holistické a více emotivní vnímání skutečnosti, globální cítění a neverbální projevy prostřednictvím obrazových technologií.

Přínosné je začlenění aktuálních technologických poznatků v kombinaci s uměleckými nároky pronikajícími do každodenního života prací typografů a designérů. Text je psán srozumitelnou formou spojující pohled sémiotický, umělecký, řemeslný i filozofický. Obrazový materiál není jen doplňkem či ilustrací řečeného, ale přináší vlastní informační hodnoty a zaujímá rozsahově obdobnou tiskovou plochu jako text. Minimálně z těchto důvodů může být tato kniha inspirativní pro mnoho oborů, například pro sociology, typografy, designéry či filozofy komunikace.

Eduard Neupauer

Hésychasmus jako politická kategorie a jeho vztah k současné sociální koncepci Ruské pravoslavné církve

Политический исихазм и его традиции в социальной концепции Московского Патриархата.

Петрунин, Владимир Владимирович (2009): Санкт-Петербург: Алетея (Серия «Богословская и церковно-историческая библиотека»), 164s. ISBN 978-5-91419-155-6.

V roce 2009 vydalo renomované ruské vydavatelství „Aletheia“¹ nevelkou, zato však po obsahové stránce cennou monografickou studii docenta Katedry religionistiky a teologie, kandidáta filosofických věd Orlovské státní univerzity Vladimíra Vladimiroviče Petrunina věnovanou podrobné analýze politických konotací hnutí hésychasmu v posledních

1) Vydavatelství dům Aletheia, sídlící v Sankt-Peterburgu je v současnosti jedním z nejrespektovanějších vydavatelství zaměřených na celé portfolio produkce humanitních věd jak z domácí produkce tak překladů relevantních pramenů ze světových jazyků. Jak filozofická série, tak série „Byzantská knihovna“ (Византийская библиотека) jsou nesmírně ceněné i v anglo-americkém a evropském kontinentálním akademickém prostoru. Více k produkci vydavatelství: www.aletheia.spb.ru.

staletích existence Byzantské říše v kontextu její tradice a následního vlivu na sociální koncepci Ruské pravoslavné církve, tak jak byla oficiálně prezentovaná v stejnojmenném dokumentu v r. 2000 (v rusko–české jazykové mutaci v r. 2009).²

Po formální stránce představuje recenzovaná monografie příkladnou analytickou studii, kde na malém prostoru s využitím bohaté relevantní domácí i zahraniční literatury vztahující se k tématu, autor stylisticky jemně no zároveň pregnančně postihuje základní momenty analyzovaného materiálu. Po obsahové stránce obsahuje recenzovaná monografie mnoho polemických i originálních momentů, které napomáhají nezaujatě poznávat poslední staletí filosofické a theologické tvorby zanikající Byzance a konečně jejího vlivu na evropský kulturní prostor XV. – XVI. století a nakonec i aktualizaci tohoto vlivu obsaženou v sociální koncepci Ruské pravoslavné církve a její relaci se státní mocí po pádu komunismu.

Výše zmíněnou sociální koncepci hodnotí doc. Petrunin jako znalec dějin Byzance. Za východisko analýzy mu slouží období XIV. – XV. století, kdy ve složité politicko–ekonomické situaci byla byzantská intelektuální elita postavena před podobné problémy jako ruská společnost po pádu komunistického režimu. Tak jako jsou „Základy sociální koncepce...“ jasnou formulací odpovědí na výzvy liberalismu a postkomunismu v kontextu úlohy a postavení církve v relaci se státní mocí, je podobně formulován postoj církve a humanistů v Byzanci vůči ohromnému kulturnímu a politickému depotu Západu neboli vlivu západního civilizačního okruhu. V období této nesmírně vypjaté kulturní a církevní konfrontace probíhá v Byzanci – můžeme li to tak nazvat, – sociální revoluce, kterou autor interpretuje prostřednictvím terminus technicus „sociální hésychasmus“. Pojetí tzv. „sociálního hésychasmu (социальный исихазм)“ (s. 19) představuje v recenzované studii novum a zde je nutné vidět i největší autorův přínos a originalitu rozpracování problematiky.

2) *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve / Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. Přel. Michal Téra. Pavel Mervart: Červený Kostelec 2009. ISBN 978-80-86818-91-7.*

3) *Meyendorff, J. (ed.). Grégoire Palamas, Défense des saints hésychastes. Introduction, texte critique, traduction et notes. Series Spicilegium Sacrum Lovaniense. Louvain 1959, 2 sv. V r. 1974 vyšlo druhé opravené vydání. Z dalších prací uvedme alespoň *Introduction a l'étude de Grégoire Palamas. Paris 1959. Výčet odborných studií k uvedené problematice z pera prof. Meyendorffa by vydal na objemnou studii. Za zmínku stojí, že v českém jazyce vyšlo zrcadlově společně s řeckým originálem Vyznání pravoslavné víry / Ομολογία της Ορθοδόξου Πίστεως In Orthodox revue č. 2, str. 48-59. Přel. Pavel Milko. Praha: Orthodoxia 1998. V jednotlivých číslech tohoto časopisu najde zájemce o hlubší poznání problematiky rovněž relevantní studie J. Meyendorffa, B. Krivochéine, V. Losského, J. N. Trubeckého a dalších.**

Fenoménu „Hésychasmu“ je v současnosti věnována ze strany odborníků velká pozornost. Zájem o tuto problematiku probudilo dílo předního pravoslavného theologa v diaspoře Johna Meyendorffa (1926–1992); konkrétněji jeho kritické vydání důležitého díla Řehoře Palamy „Triády na obranu svatých hésychastů“³ a dalších relevantních studií. Následovali odborné práce a kritická vydání⁴ mnoha dalších odborníků, kterých výčet zde není na místě, až po ohromnou synteticky pojatou bibliografii, která vyšla pod redakcí theologa, filozofa a matematika, profesora S. S. Choružije (1941)⁵ – v současnosti předního znalce hésychasmu v Rusku, – vydanou v r. 2004 v rozsahu neuvěřitelných 911 (!) stran.⁶ Je zřejmé, že samotná problematika přesahuje rozsah recenze, avšak vzhledem k důležitosti výchozího bodu a vzhledem k autorovu novátorskému pojetí problematiky, je nutná její kardinální interpretace.

Termín „hésychasmus“ odkazující k tichosti, mlčení, modlitební praxi je spojován s dílem byzantského theologa, duchovního autora a v pravoslavné církvi kanonizovaného soluňského biskupa Řehoře Palamy (1296–1359), který jednak rozvinul výše zmíněnou modlitební praxi a ujednal jí obecnou vážnost jako mysticko–asketickému hnutí rozšířenému předně u Athoských mnichů, ale především který ji intelektuálně obhájil a teoreticky, – filosoficky a theologicky, – rozpracoval, což se běžně označuje termínem „palamismus“. Žel, často dochází k záměně obou termínů a nepřijemné tautologii, jak na to upozorňuje Endre Von Ivánka (Ivánka, 2003, s. 420, s. 436). Proto je nutné významový rozdíl obou termínů respektovat. Jak správně upozorňuje Meyendorff, v epoše pozdní Byzance, kdy dochází k ostrému střetu mezi humanisty–filosofy (Théodor Métochitos, Nikéfor Gregoras a další) a palamisty, vítězí palamovská theologie, která vede stát k „centralizovanějšímu administrativnímu systému, k liturgické reformě... a hlavně k určitému prvenství duchovna“ (Meyendorff, 2004, s. 130). Paradoxně, vítězství theologické obhajoby hésychastické asketické praxe a její intelektuální interpretace, tj. palamismu, zakončovalo a uchránilo kardinální prvky byzantského civilizačního okruhu, kultury a myš-

4) *Souborné vydání dosud známých děl Řehoře Palamy v řeckém jazyce připravuje tým odborníků pod vedením prof. P. Chrestou s názvem Γρηγορίου του Παλαμα Συγγραμματα. Thessaloniké I. sv. 1962, II. sv. 1966, III. sv. 1970 a další jsou ohlášeny.*

5) *Profesor Sergej Sergejevič Choružij, prof. RAEN, je znám předně jako propagátor tzv. synergijní antropologie. Z mnoha jeho prací uvedme alespoň monografie Феноменология аскезы, Moskva 1998 a Философия и аскеза, New York 1999.*

6) *Нѳсѳасмос. Исѳхазм. Аннотированная библиография. Под общей и научной редакцией С. С. Хоружега, Москва 2004, 911s. Monografie byla recenzovaná v našem prostředí v časopise Parrésia č. 1, Praha 2007, str. 289-292 (recenzenti: Marina Luptáková a Michal Řoutil) a v Byzantoslavica LXVI, č. 1-2, Praha 2008, str. 382-386. Recenzovali rovněž Marina Luptáková a Michal Řoutil.*

lení.⁷ Sečteno a podtrženo, pokud tuto myšlenku převedeme v kontextu podrobného studia sociálních a kulturních poměrů pozdní Byzance do praxe, lépe pochopíme interpretaci výše zmiňovaného fenoménu v recenzované monografii.

Doc. Petrunin uvádí v recenzované monografii nové pojetí „sociálního hésychasmu, charakterizující všeobecnou situaci pozdní Byzance“ (s. 19) a píše, že „orientace byzantské společnosti na ideály hésychasmu nám dovoluje charakterizovat sociální systém pozdní Byzance jako systém „sociálního hésychasmu“ (s. 45). Sužetem jeho práce je tudíž podrobná analýza vztahu a vlivu hésychasmu na sociální sféru života lidí v byzantském civilizačním okruhu. Pod tzv. „politickým hésychasmem“ autor myslí část tohoto obecnějšího trendu vážícího se k vzájemným vztahům „církvě, politického systému a státu“ (s. 46). Je samozřejmé, že nemůžeme ohraničit vliv hésychasmu toliko na politickou půdu, samotný termín je avšak sporný. Můžeme jej vztáhnout snad k době panování císaře J. Kantakuzena a vítězství palamismu, kdy přední hésychasté obsazují důležité místa v církevní správě a mají vliv na politickou praxi – v XV. století má toto „znovuzrození pravoslavi“ nesporný vliv i na „Moskevskou Rus“ (s. 77–78) a jak plyne z autorovy monografie, analogicky podobná „politická tradice hésychasmu, našla svůj nový výraz v Základech sociální koncepce Ruské pravoslavné církve“ (s. 131). Autor tudíž na pečlivé analýze sociálních, myšlenkových, politických a kulturních poměrů pozdní Byzance, která tvoří rovněž historicko-kritické a v podstatě sociálně-filosofické pozadí, provádí pregnantní analýzu oficiálního dokumentu Ruské pravoslavné církve, – Základů sociální koncepce, – na které tak dokazuje, vzájemnou provázanost, aktuálnost a hlubokou relaci mezi společenským a theologickým pohybem v Byzanci XV. století a Ruskem století XXI.

„Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve“ představují základní oficiální dokument, který jasně definuje a limituje vztah církve ke společenským problémům současnosti, tj. rovněž tímto jasně vymezuje působnost církve a působnost státu při řešení společenských problémů; a přirozeně vztah církve k projektu sekulárního humanismu. „Základy“ se věnují následujícím problémovým okruhům: vztah církve k národu, ke státu, vztah křesťanské etiky a světské legislativy, vztah k politice, k práci, vlastnictví, válce a míru, zločinnosti a trestnímu právu, otázkám osobní, rodinné a společenské morálky, problémům bioetiky a ekologie, vztahu k vědě, kultuře a vzdělání, k masmediální kultuře a mezinárodním vztahům v kontextu fenoménu globalizace a sekulárním tendencím. Je tedy zřejmé, že dokument systematizuje nejdůležitější otázky sociálního charakteru a jasně vyhrazuje theologický diskurz ve vztahu k výše zmiňovaným otázkám. Petrunin ve své monografii postupně analyzuje jednotlivé problémy a hledá nejhlubší

theologicko – historickou rovinu sužetu, kterou pravda objevuje v latentně přítomném „sociálním a politickém hésychasmu“ dokumentu „Základů“. Konkrétní vliv „politického hésychasmu“ vidí autor předně v těchto klíčových bodech:

- a) v pohledu na funkci, cíle a úkol Církve
- b) v jasném vymezení funkcí a úkolů státní moci
- c) v nenacionálním charakteru Církve
- d) v ideji pravoslavného universalismu
- e) v misijní aktivitě Církve
- f) a nakonec ve vztahu k jiným religiozitám.

Své závěry autor dokládá na rozboru bohatého historického a theologického materiálu: pramenech byzantského kulturního okruhu XIV. – XV. století a rešerší z posledních theologických diskusí k sociální problematice. K výše zmíněným závěrům autor dospívá po velice obtížných rozbořech relevantní pramenné literatury a analýze sociálních poměrů pozdní Byzance ve vztahu k současnému stavu sociální koncepce Moskevského Patriarchátu prezentovaného v oficiálních dokumentech. V tom můžeme spatřovat originalitu autora při promyšlení analyzované problematiky a nejdůležitější vklad publikace, jak do byzantských studií, tak rovněž v rámci aktualizace byzantského (nejenom sociálního) myšlení a v kontextu studia historie sociálního myšlení obecně a sociálních věd konkrétně. Obohatí tudíž rovnocenně sociální a historiografickou knihovnu.

Tak bohatá a obtížná monografie by si samozřejmě zasluhovala větší prostor a podrobnější analýzu, která by dalece překročila rozsah recenze, v základu byl avšak recenzentův primární záměr upozornit na kardinální moment monografie a novum, jež recenzovaná práce přináší.

MEYENDORFF, John (2004): Řehoř Palama. In M. Altrichter – P. Ambros – L. Karczubová et al. (eds.): Studijní texty ze spirituální teologie II. Osoba – osobnost – osobitost. Olomouc: Velehrad, s. 102–138.

PETRUNIN, V. V. (2009): ПЕТРУНИН, В. В. Политический исихазм и его традиции в сициальной концепции Московского Патриархата. Санкт-Петербург: Алетеия.

IVÁNKA, Endre Von (2003): Plato christianus. Praha: Oikoymenth.

7) Tj. toho, co bychom mohli charakterizovat termínem fenomén byzantinismu; již avšak oprostěni od negativních konotací, jež přiřkla tomuto termínu historiografie 19. a poč. 20. století.